

Downloaded via the EU tax law app / web

Wydanie tymczasowe

WYROK TRYBUNAŹU (pierwsza izba)

z dnia 23 listopada 2017 r.(*)

Odesłanie prejudycjalne – Konkurencja – Swoboda świadczenia usług – Ustalanie przez organizację zawodową adwokatów minimalnych stawek wynagrodzeń – Zakaz zasądzenia przez sąd zwrotu wynagrodzenia w kwocie niższej od tych minimalnych stawek – Przepisy krajowe uznające podatek od wartości dodanej (VAT) za część ceny usługi świadczonej w ramach wykonywania wolnego zawodu

W sprawach połączonych C-427/16 i C-428/16

mających za przedmiot wnioski o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożone przez Sofijski rejonowy sąd (sąd rejonowy w Sofii, Bułgaria) postanowieniami z dnia 26 kwietnia 2016 r., które wpłynęły do Trybunału w dniu 1 sierpnia 2016 r., w postępowaniach:

„CHEZ Elektro Bulgaria” AD

przeciwko

Yordanowi Kotsevowi (C-427/16),

oraz

„FrontEx International” EAD

przeciwko

Emilowi Yanakiewowi (C-428/16),

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: R. Silva de Lapuerta, prezes izby, C.G. Fernlund, J.C. Bonichot, S. Rodin (sprawozdawca) i E. Regan, sędziowie,

rzecznik generalny: N. Wahl,

sekretarz: M. Aleksejev, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 1 czerwca 2017 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

– w imieniu „CHEZ Elektro Bulgaria” AD przez K. Krala oraz K. Stoyanov?, działających w charakterze pełnomocników,

- w imieniu „FrontEx International” EAD przez A. Grilihesa, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu cypryjskiego przez D. Kalli, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez L. Malferrarię, I. Zaloguina oraz P. Mihaylova, działających w charakterze pełnomocników,

podjęwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii, wydaje następujący

Wyrok

1 Wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczą wykładni art. 56 ust. 1 i art. 101 ust. 1 TFUE oraz dyrektywy Rady 77/249/EWG z dnia 22 marca 1977 r. mającej na celu ułatwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody świadczenia usług (Dz.U. 1977, L 78, s. 17 – wyd. spec. w j. z. polskim, rozdz. 6, t. 1, s. 52) i dyrektywy Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.U. 2006, L 347, s. 1).

2 Wnioski te zostały złożone w ramach sporów pomiędzy „CHEZ Elektro Bulgaria” AD a Yordanem Kotsevem (C-427/16) oraz „FrontEx International” EAD a Emilem Yanakievem (C-428/16), dotyczących wniosków o wydanie nakazu zapłaty w szczególności z tytułu zwrotu wynagrodzenia adwokata i wynagrodzenia doradcy prawnego.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Artykuł 78 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2006/112 stanowi:

„Do podstawy opodatkowania wlicza się następujące elementy:

a) podatki, cła, opłaty i inne należności, z wyjątkiem samego [podatku od wartości dodanej (VAT)];

[...]”.

4 Zgodnie z art. 1 ust. 1 akapit pierwszy dyrektywy 77/249:

„Niniejsza dyrektywa stosuje się, w zakresie i na warunkach w niej określonych, do działalności zawodowej wykonywanej przez prawnika [adwokata] w formie świadczenia usług”.

Prawo bułgarskie

5 Artykuł 78 Grahzdanski protsesualen kodeks (kodeksu postępowania cywilnego, zwanego dalej „GPK”) stanowi:

„1. Uiszczony przez powoda opłaty, koszty postępowania i wynagrodzenie jednego adwokata, jeżeli został ustanowiony, ponosi pozwany proporcjonalnie do uwzględnionej części pozwu.

[...]

5. Gdy zapłacone przez stronę wynagrodzenie adwokata jest nadmierne w świetle rzeczywistej prawnej i faktycznej złożoności sprawy, na żądanie strony przeciwnej sąd może zasądzić niższą wysokość kosztów w tym zakresie, lecz nie mniej niż minimalną wysokość określoną zgodnie z art. 36 [Zakon za advokaturata (ustawy o advokaturze)].

[...]

8. Na rzecz osób prawnych i niezależnych przedsiębiorców także zasądza się zwrot wynagrodzenia adwokata, jeżeli byli oni reprezentowani przez doradcę prawnego”.

6 Zgodnie z art. 36 ust. 1 i 2 ustawy o advokaturze:

„1. Adwokat lub adwokat z Unii Europejskiej ma prawo do wynagrodzenia za swoje czynności.

2. Wysokość wynagrodzenia określa się w umowie między adwokatem lub adwokatem z Unii Europejskiej a klientem. Wysokość wynagrodzenia powinna być sprawiedliwa i uzasadniona oraz nie może być niższa od określonej w rozporządzeniu Vissh advokatski savet [(naczelnej rady adwokackiej), Bułgaria] wysokości wynagrodzenia za odpowiedni rodzaj czynności”.

7 Artykuł 118 ust. 3 tej ustawy przewiduje:

„Na członków naczelnej rady adwokackiej wybierani są członkowie izby adwokackiej, którzy mają przynajmniej piętnastoletni staż adwokacki”.

8 Artykuł 121 ust. 1 rzeczonyj ustawy stanowi:

„Naczelna rada adwokacka przyjmuje rozporządzenia przewidziane ustawą i w kodeksie etyki zawodowej adwokatów”.

9 Artykuł 132 tej ustawy stanowi:

„Przewinieniem dyscyplinarnym jest zawinione niewykonanie obowiązków określonych w tej ustawie, w kodeksie etyki zawodowej adwokatów, w rozporządzeniach i uchwałach naczelnej rady adwokackiej i w uchwałach rad adwokackich, a także w uchwałach ogólnych zgromadzeń, w tym:

[...]

5) uzgodnienie z klientem wynagrodzenia niższego od określonego w rozporządzeniu naczelnej rady adwokackiej dla odpowiedniego rodzaju czynności, z wyjątkiem wypadków, gdy w tej ustawie i w rozporządzeniu [naczelnej rady adwokackiej] przewidziano także możliwość”.

10 Artykuł 1 Naredba n° 1 za minimalните размери на advokatskite vaznagrazhdenia (rozporządzenia nr 1 w sprawie minimalnych stawek wynagrodzenia adwokatów, zwanego dalej „rozporządzeniem nr 1”) przewiduje:

„Wysokość wynagrodzenia za udzieloną przez adwokata pomoc prawną określa się w drodze swobodnego uzgodnienia w umowie zawartej z klientem na piśmie, lecz nie może ona być niższa od określonej w tym rozporządzeniu minimalnej wysokości wynagrodzenia za odpowiedni rodzaj czynności”.

11 Z art. 7 ust. 5 rozporządzenia nr 1 w związku z ust. 2 pkt 1 tego rozporządzenia wynika, że ta minimalna kwota wynagrodzenia wynosi, w sprawach takich jak b?d?ce przedmiotem post?powania g?ównego, 300 BGN (lewów bu?garskich) (oko?o 154 EUR).

12 Paragraf 2a przepisów uzupe?niaj?cych do rzeczonoego rozporządzenia stanowi:

„W wypadku niezarejestrowanych zgodnie z [Zakon za danak varhu dobavenata stoynost (ustaw? o podatku od warto?ci dodanej)] adwokatów wysoko?? okre?lonych w tym rozporządzeniu wynagrodze? nie obejmuje podatku od warto?ci dodanej, a w wypadku zarejestrowanych adwokatów nale?ny podatek od warto?ci dodanej nalicza si? od okre?lonych w tym rozporządzeniu wynagrodze? i uwa?a si? za nierozdzieln? cz??? nale?nego od klienta wynagrodzenia adwokata”.

Post?powania g?ówne i pytania prejudycjalne

Sprawa C?427/16

13 CHEZ Elektro Bulgaria zwróci?a si? do s?du odsy?aj?cego o wydanie nakazu zap?aty, wnosz?c o zas?dzenie od Y. Kotseva na jej rzecz kwoty w wysoko?ci 60 BGN z tytu?u wynagrodzenia adwokata.

14 Poniewa? kwota ta by?a ni?sza od minimalnej kwoty przewidzianej w rozporządzeniu nr 1, s?d odsy?aj?cy przypomnia?, że wynegocjowanie wynagrodzenia ni?szego ni? przewidziane w tym?e rozporządzeniu stanowi przewinienie dyscyplinarne na mocy ustawy o adwokaturze. Wprawdzie, w przypadku gdy wynagrodzenie adwokata jest nadmierne w ?wietle rzeczywistej prawnej i faktycznej z?o?ono?ci sprawy, bu?garskie s?dy mog? zas?dzi? zwrot kosztów w ni?szej wysoko?ci z tego tytu?u, to kwota ta nie mo?e by? ni?sza ni? minimalna stawka wynagrodzenia.

15 S?d odsy?aj?cy zauwa?a, że sprawa C?427/16 ró?ni si? od spraw zako?czonych wyrokami z dnia 5 grudnia 2006 r., Cipolla i in. (C?94/04 i C?202/04, EU:C:2006:758), a tak?e z dnia 19 lutego 2002 r., Arduino (C?35/99, EU:C:2002:97). Bu?garskie przepisy upowa?niaj? bowiem naczeln? rad? adwokack?, w której sk?ad wchodzi? wy??cznie adwokaci wybrani przez adwokatów, do ustalenia minimalnych stawek wynagrodze? bez jakiegokolwiek kontroli ze strony w?adz publicznych.

16 S?d odsy?aj?cy stwierdza w tym wzgl?dzie, że naczeln? rada adwokacka dzia?a w charakterze stowarzyszenia przedsi?biorstw.

17 Wreszcie s?d odsy?aj?cy podnosi, że na mocy § 2a przepisów uzupe?niaj?cych do rozporządzenia nr 1, kwota wynagrodzenia adwokatów niezarejestrowanych zgodnie z ustaw? o podatku od warto?ci dodanej nie obejmuje VAT. W odniesieniu do zarejestrowanych adwokatów od wynagrodzenia nalicza si? podlegaj?cy zap?acie VAT i uwa?a si? go za nierozdzieln? cz??? nale?nego od klienta wynagrodzenia, które zostaje podwy?szone o 20% VAT. Konsekwencj? takiego naliczenia VAT jest to, że wynagrodzenie obj?te jest ponownie wskazan? stawk? podatku, jako że zmianie uleg?a podstawa opodatkowania. S?d odsy?aj?cy uwa?a, że art. 2a przepisów uzupe?niaj?cych do rozporządzenia nr 1 mylnie uto?samia poj?cia „ceny” us?ugi oraz „podatku” w rozumieniu art. 1 dyrektywy 2006/112. Zdaniem tego s?du te dwa poj?cia nie maj? ani takiej samej podstawy, ani takiego samego adresata.

Sprawa C?428/16

18 FrontEx International zwróci?a si? do s?du odsy?aj?cego o wydanie nakazu zap?aty, wnosz?c o zas?dzenie od E. Yanakieva na jej rzecz w szczególno?ci kwoty 200 BGN z tytu?u

wynagrodzenia będącego pracownikiem najemnym doradcy prawnego.

19 Dochodzona kwota jest niższa od kwoty minimalnej wynoszącej 300 BGN, przewidzianej w rozporządzeniu nr 1.

20 Sąd odsyłający uważa, że pracodawcy doradców prawnych wykonują działalność konkurencyjną względem działalności adwokata. W rezultacie pojawia się pytanie dotyczące zgodności przepisu GPK, który gwarantuje doradcom prawnym wynagrodzenie odpowiadające wynagrodzeniu adwokata z dyrektywą 77/249, a także z art. 101 ust. 1 TFUE.

21 W tej sytuacji Sofijski rejonowy sąd (sąd rejonowy w Sofii, Bułgaria) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi, które są identyczne w obydwu sprawach:

„1) Czy art. 101 ust. 1 TFUE (zakaz zapobiegania, ograniczania lub zakłócania konkurencji) jest niezgodny z art. 36 ust. 2 [ustawy o adwokaturze], zgodnie z którym związek przedsiębiorstw wykonujących wolny zawód (naczelną radą adwokacką) ma na podstawie przyznanej przez państwo w szczególności uprawnienie dyskrecjonalne umożliwiającej uprzednie określenie minimalnych wysokości cen świadczonych przez te przedsiębiorstwa usług (wynagrodzeń adwokatów)?

2) W wypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze, czy art. 78 ust. 5 in fine [GPK] – w szczególności, w jakiej przepis ten nie dopuszcza obniżenia wynagrodzenia adwokata poniżej określonej minimalnej wysokości – jest niezgodny z art. 101 ust. 1 TFUE?

3) W wypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze, czy art. 132 pkt 5 [ustawy o adwokaturze] (mając na względzie stosowanie art. 136 ust. 1 tejże ustawy) jest niezgodny z art. 101 ust. 1 TFUE?

4) Czy art. 56 ust. 1 TFUE (zakaz ograniczania swobodnego świadczenia usług) jest niezgodny z art. 36 ust. 2 [ustawy o adwokaturze]?

5) Czy art. 78 ust. 8 [GPK] jest niezgodny z art. 101 ust. 1 TFUE?

6) Czy art. 78 ust. 8 [GPK] jest niezgodny z dyrektywą [77/249] (mając na względzie prawo osób reprezentowanych przez doradcę prawnego do dochodzenia wynagrodzenia adwokata)?

7) Czy niezgodny z dyrektywą [2006/112] jest § 2? [przepisów uzupełniających do rozporządzenia nr 1], w którym dopuszczono uznanie VAT za kosztami ceny usługi świadczonej w ramach wykonywania wolnego zawodu (w odniesieniu do wliczenia VAT jako kosztów należnego honorarium adwokata)?”.

22 Postanowieniem prezesa Trybunału z dnia 14 września 2016 r. sprawy C-427/16 i C-428/16 zostały połączony do celów pisemnego i ustnego etapu postępowania, jak również do celów wydania wyroku.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

23 Komisja Europejska podnosi kwestię dopuszczalności pytań prejudycjalnych od pierwszego do szóstego.

24 Komisja zauważa, że sąd nie jest w stanie wydać nakazu zapłaty obejmującego

kwoty wykształdzonej od kwoty rzeczywistej zapłaconej. Ponadto Komisja podnosi, że fakt, iż wynegocjowanie wynagrodzenia niższej niż kwota minimalna przewidziana w rozporządzeniu nr 1 jest przewinieniem dyscyplinarnym, zgodnie z orzecznictwem Trybunału, nie stanowi ważnej podstawy dla złożenia wniosku dotyczącego wykądni w trybie prejudycjalnym.

25 W tym zakresie należy rozróżnić z jednej strony kwestię dopuszczalności pytań prejudycjalnych od pierwszego do trzeciego oraz piątego i szóstego, a z drugiej strony dopuszczalność czwartego pytania prejudycjalnego.

26 W pierwszej kolejności, jeżeli chodzi o pytania prejudycjalne od pierwszego do trzeciego, piątego i szóstego, należy przypomnieć, że w ramach współpracy pomiędzy Trybunałem a sądami krajowymi ustanowionej na mocy art. 267 TFUE, jedynie do sądu krajowego, przed którym sprawa zawisła i który jest zobowiązany do jej rozstrzygnięcia, należy dokonanie oceny z uwzględnieniem szczególnych okoliczności sprawy, czy wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest niezbędne do wydania wyroku w postępowaniu przed sądem krajowym, jak i ocena zasadności pytań, z którymi zwraca się on do Trybunału. W konsekwencji, jeżeli postawione pytania dotyczą wykądni prawa Unii, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia (wyrok z dnia 26 lipca 2017 r., Persidera, C-112/16, EU:C:2017:597, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

27 Wynika z tego, że pytania dotyczące wykądni prawa Unii przedstawione przez sąd krajowy w ramach stanu faktycznego i prawnego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny i którego prawidłowość nie podlega ocenie przez Trybunał, korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy. Odmowa wydania przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie złożonego przez sąd krajowy wniosku jest możliwa tylko wtedy, gdy jest oczywiste, że wykądni prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na postawione mu pytania (wyrok z dnia 26 lipca 2017 r., Persidera, C-112/16, EU:C:2017:597, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

28 W niniejszym przypadku z wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że wynagrodzenie adwokata oraz wynagrodzenie doradcy prawnego stanowi kosztów postępowania, w przedmiocie których rozstrzyga sąd odsyłający.

29 W rezultacie nie wydaje się w sposób oczywisty, że wykądni prawa Unii, o którą wniesiono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem postępowania głównego, i że problem jest natury hipotetycznej.

30 Ponadto do Trybunału nie należy orzekanie w przedmiocie wykądni przepisów krajowych, gdy taka wykądni należy do wyłącznej właściwości sądów krajowych (wyrok z dnia 14 czerwca 2017 r., Online Games i in., C-685/15, EU:C:2017:452, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo).

31 W związku z tym kwestia, czy sąd odsyłający może wydać nakaz zapłaty w odniesieniu do kwoty wynagrodzenia wyższej niż kwota rzeczywistej zapłaconej, stanowi kwestię prawa krajowego, w zakresie której Trybunał nie jest właściwy do wydania rozstrzygnięcia, i której ocena należy wyłącznie do sądu krajowego, przed którym zawisły sprawy rozstrzygane w postępowaniach głównych.

32 Wynika stąd, że pytania prejudycjalne od pierwszego do trzeciego, piątego i szóstego są dopuszczalne.

33 W drugiej kolejności, w odniesieniu do czwartego pytania prejudycjalnego sędziy odsyłającego dotyczy do ustalenia, czy art. 56 ust. 1 TFUE sprzeciwia się obowiązywaniu przepisów krajowych takich jak białe przedmiotem postępowania gównego, które nie umożliwiają adwokatowi i jego klientowi ustalenie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna stawka określona w rozporządzeniu przyjętym przez organizację zawodową adwokatów, jak jest naczelną radą adwokacką.

34 W związku z tym w zakresie, w jakim przedłożone pytanie dotyczy kwestii zgodności przepisów białych przedmiotem postępowania gównego z postanowieniami traktatu FUE w dziedzinie swobodnego świadczenia usług, należy zauważyć, że postanowienia te nie mają zastosowania do sytuacji, której wszystkie elementy ograniczają się do jednego państwa członkowskiego (wyrok z dnia 8 grudnia 2016 r., *Eurosanamientos i in.*, C-532/15 i C-538/15, EU:C:2016:932, pkt 45 i przytoczone tam orzecznictwo).

35 Trybunał orzekł, że konkretne okoliczności sprawy pozwalają na ustalenie związku pomiędzy artykułami traktatu FUE w dziedzinie swobody świadczenia usług a przedmiotem lub okolicznościami sporu, którego wszystkie elementy ograniczają się do jednego państwa członkowskiego, musi wynikać z postanowienia odsyłającego (wyrok z dnia 8 grudnia 2016 r., *Eurosanamientos i in.*, C-532/15 i C-538/15, EU:C:2016:932, pkt 46 i przytoczone tam orzecznictwo).

36 W konsekwencji w sytuacji, w ramach której wszystkie elementy ograniczają się do jednego państwa członkowskiego, do sędziy odsyłającego należy wskazanie Trybunałowi, zgodnie z art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, związku, jaki zawisł przed nim spór – mimo jego czysto wewnętrznego charakteru – wykazuje z postanowieniami prawa Unii gwarantującymi swobody podstawowe, który to związek czyni uzyskanie wykadni danej w ramach odesłania prejudycjalnego niezbędnym dla rozstrzygnięcia owego sporu (wyrok z dnia 8 grudnia 2016 r., *Eurosanamientos i in.*, C-532/15 i C-538/15, EU:C:2016:932, pkt 47 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 W niniejszym przypadku z wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie wynika, że występujące elementy charakteryzujące spory rozstrzygane w postępowaniach gównych, pozostające w związku ze stronami tych sporów lub prowadzone przez nie działalnością, które nie ograniczają się do Bułgarii. Ponadto sędziy odsyłający nie wskazuje związku, jaki te spory – mimo ich czysto wewnętrznego charakteru – wykazują z postanowieniami prawa Unii gwarantującymi swobody podstawowe, który to związek czyniłby uzyskanie wykadni danej w ramach odesłania prejudycjalnego niezbędnym dla rozstrzygnięcia tych sporów.

38 W tych okolicznościach należy stwierdzić, że wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie zawierają konkretnych informacji pozwalających ustalić, że art. 56 TFUE może znaleźć zastosowanie w okolicznościach sporów rozstrzyganych w postępowaniach gównych.

39 W świetle powyższych uwag należy stwierdzić, że pytanie czwarte jest niedopuszczalne.

W przedmiocie pytania od pierwszego do trzeciego

40 W swych pytaniach od pierwszego do trzeciego sędziy odsyłający dotyczy w istocie do ustalenia, czy art. 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się obowiązywaniu przepisów krajowych, takich jak białe przedmiotem postępowania gównego, które po pierwsze, nie zezwalają adwokatowi i jego klientowi na uzgodnienie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna stawka określona w rozporządzeniu przyjętym przez organizację zawodową adwokatów, jak jest naczelną radą adwokacką, pod rygorem

wszcz?cia wobec tego adwokata post?powania dyscyplinarnego, a po drugie, nie zezwalaj? s?dowi na zas?dzenie zwrotu wynagrodzenia w kwocie ni?szej od tej minimalnej stawki.

41 Z utrwalonego orzecznictwa Trybuna?u wynika, ?e wprawdzie art. 101 TFUE odnosi si? wy??cznie do zachowa? przedsi?biorstw i nie dotyczy przepisów ustawowych lub wykonawczych pochodz?cych od pa?stw cz?onkowskich, jednak ów artyku? w zwi?zku z art. 4 ust. 3 TUE, który ustanawia obowi?zek wspó?pracy mi?dzy Uni? a pa?stwami cz?onkowskimi, nak?ada na pa?stwa cz?onkowskie obowi?zek nieprzyjmowania oraz nieutrzymywania w mocy przepisów, równie? o charakterze ustawowym lub wykonawczym, które mog?yby pozbawia? skuteczno?ci regu?y konkurencji znajduj?ce zastosowanie do przedsi?biorstw (wyrok z dnia 21 wrze?nia 2016 r., Etablissements Fr. Colruyt, C?221/15, EU:C:2016:704, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo).

42 Naruszenie art. 101 TFUE w zwi?zku z art. 4 ust. 3 TUE ma miejsce wówczas, gdy pa?stwo cz?onkowskie czy to narzuca lub faworyzuje zawieranie porozumie? sprzecznych z art. 101 TFUE lub wzmacnia skutki tych porozumie?, czy to pozbawia swoje w?asne regulacje charakteru pa?stwowego, przenosz?c odpowiedzialno?? za podejmowanie decyzji ingeruj?cych w sfer? interesów ekonomicznych na podmioty prywatne (wyrok z dnia 21 wrze?nia 2016 r., Etablissements Fr. Colruyt, C?221/15, EU:C:2016:704, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Nie jest tak w sytuacji, w której stawki s? ustalane z poszanowaniem kryteriów interesu publicznego okre?lonych przez ustaw?, a w?adze publiczne nie deleguj? swych prerogatyw w zakresie zatwierdzenia lub ustalenia stawek prywatnym podmiotom gospodarczym, nawet je?eli przedstawiciele podmiotów gospodarczych nie s? w mniejszo?ci w ramach komitetu proponuj?cego te stawki (zob. podobnie wyrok z dnia 4 wrze?nia 2014 r., API i in., od C?184/13 do C?187/13, C?194/13, C?195/13 i C?208/13, EU:C:2014:2147, pkt 31).

44 Je?eli chodzi w pierwszej kolejno?ci o kwesti?, czy przepisy b?d?ce przedmiotem post?powania g?ównego narzucaj? lub faworyzuj? zawieranie porozumie? mi?dzy prywatnymi podmiotami gospodarczymi, nale?y zauwa?y?, ?e naczelna rada adwokacka jest z?o?ona wy??cznie z adwokatów wybranych przez adwokatów.

45 Stawki okre?lone przez organizacj? zawodow? mog? mie? jednak charakter pa?stwowy, w szczególno?ci wówczas, gdy cz?onkowie tej organizacji s? ekspertami niezale?nymi od zainteresowanych podmiotów gospodarczych i s? oni zobowi?zani z mocy prawa do ustalenia stawek z uwzgl?dnieniem nie tylko interesów przedsi?biorstw lub stowarzysze? przedsi?biorstw sektora, który ich wyznaczy?, ale równie? interesu ogólnego oraz interesów przedsi?biorstw z innych sektorów lub odbiorców omawianych us?ug (wyrok z dnia 4 wrze?nia 2014 r., API i in., od C?184/13 do C?187/13, C?194/13, C?195/13 i C?208/13, EU:C:2014:2147, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo).

46 W celu zagwarantowania, ?e cz?onkowie organizacji zawodowej dzia?aj? rzeczywicie z poszanowaniem interesu ogólnego, kryteria tego interesu powinny by? okre?lone w ustawie w sposób dostatecznie precyzyjny, i nale?y zapewni? skuteczn? kontrol? oraz uprawnienia do podejmowania ostatecznych decyzji po stronie pa?stwa (zob. podobnie wyrok z dnia 4 wrze?nia 2014 r., API i in., od C?184/13 do C?187/13, C?194/13, C?195/13 i C?208/13, EU:C:2014:2147, pkt 41).

47 W niniejszym przypadku przepisy b?d?ce przedmiotem post?powania g?ównego nie zawieraj? ?adnego precyzyjnego kryterium mog?cego zagwarantowa?, ?e minimalne stawki wynagrodzenia adwokata, okre?lone przez naczeln? rad? adwokack? b?d? sprawiedliwe i uzasadnione, przy jednoczesnym poszanowaniu interesu ogólnego. W szczególno?ci przepisy te nie przewiduj? ?adnego warunku odpowiadaj?cego wymogom wyra?onym przez Varhoven administrativen sad (najwy?szy s?d administracyjny, Bu?garia) w wyroku z dnia 27 lipca 2016 r.,

dotyczącym w szczególności dostępu obywateli i osób prawnych do wykwalifikowanej pomocy prawnej, a także konieczności zapobiegania wszelkiemu ryzyku pogorszenia jakości świadczonych usług.

48 Co się tyczy w drugiej kolejności kwestii, czy bułgarskie władze publiczne przekazały swe uprawnienia w dziedzinie określenia minimalnych stawek wynagrodzenia adwokatów podmiotom prywatnym, z akt sprawy przekazanych Trybunałowi wynika, że jedyną kontrolą sprawowaną przez władzę publiczną w odniesieniu do rozporządzeń naczelnej rady adwokackiej ustalających takie minimalne stawki jest kontrola sprawowana przez Varhoven administrativen sad (najwyższy sąd administracyjny), która ogranicza się do kwestii, czy rozporządzenia te są zgodne z bułgarską konstytucją i ustawą.

49 Wynika stąd, że z uwagi na brak przepisów mogących zapewnić, że naczelna rada adwokacka zachowuje się jak działająca w interesie ogólnym wydzielona cząstka władzy publicznej, podlegająca skutecznej kontroli ze strony państwa i z zachowaniem uprawnień do podejmowania ostatecznych decyzji po stronie państwa, organizacja zawodowa taka jak naczelna rada adwokacka powinna być uznana za związek przedsiębiorstw w rozumieniu art. 101 TFUE, gdy przyjmuje ona rozporządzenia określające minimalne stawki wynagrodzenia adwokata.

50 Ponadto, aby reguły konkurencji Unii stosowały się do przepisów będących przedmiotem postępowania głównego, przepisy te powinny ograniczać konkurencję wewnątrz wspólnego rynku (zob. podobnie wyrok z dnia 4 września 2014 r., API i in., od C-184/13 do C-187/13, C-194/13, C-195/13 i C-208/13, EU:C:2014:2147, pkt 42).

51 Należy stwierdzić w tym względzie, że ustalanie minimalnych stawek wynagrodzenia adwokata, które są wiążące na podstawie przepisów krajowych takich jak przepisy będące przedmiotem postępowania głównego, w wyniku czego inne podmioty świadczą usługi prawne nie mogą ustalać niższych stawek wynagrodzenia niż te stawki minimalne, jest równoznaczne z horyzontalnym ustalaniem minimalnych stawek narzuconych (zob. podobnie wyrok z dnia 4 września 2014 r., API i in., od C-184/13 do C-187/13, C-194/13, C-195/13 i C-208/13, EU:C:2014:2147, pkt 43).

52 W świetle powyższych rozważań należy stwierdzić, że przepisy krajowe takie jak będące przedmiotem postępowania głównego, które po pierwsze nie zezwalają adwokatowi i jego klientowi na uzgodnienie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna kwota określona w rozporządzeniu przyjętym przez organizację zawodową adwokatów, jak jest naczelna rada adwokacka, pod rygorem wszczęcia wobec tego adwokata postępowania dyscyplinarnego, a po drugie, nie zezwalają sądowi na zasądzenie zwrotu wynagrodzenia w kwocie niższej od tej kwoty minimalnej, mogą ograniczać konkurencję na rynku wewnętrznym w rozumieniu art. 101 ust. 1 TFUE.

53 Należy jednak zaznaczyć, że przepisy będące przedmiotem postępowania głównego, które czynią wiążącą decyzję związku przedsiębiorstw, której celem lub skutkiem jest ograniczenie konkurencji lub ograniczenie swobody działania stron lub jednej z nich, nie są konieczne objęte zakazem przewidzianym w art. 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE (wyrok z dnia 4 września 2014 r., API i in., od C-184/13 do C-187/13, C-194/13, C-195/13 i C-208/13, EU:C:2014:2147, pkt 46).

54 W istocie, w celu stosowania tych postanowień traktatów do danych przypadków należy przede wszystkim uwzględnić całościowy kontekst, w którym dana decyzja związku przedsiębiorstw została przyjęta lub wywołuje skutki, a w szczególności cele tej decyzji. Następnie należy ustalić, czy ograniczenie konkurencji, które stąd wynika, jest nierozważnie związane z realizacją takich celów (wyroki: z dnia 19 lutego 2002 r., Wouters i in., C-309/99,

EU:C:2002:98, pkt 97; z dnia 18 lipca 2013 r., Consiglio Nazionale dei Geologi, C-136/12, EU:C:2013:489, pkt 53; a także z dnia 4 września 2014 r., API i in., od C-184/13 do C-187/13, C-194/13, C-195/13 i C-208/13, EU:C:2014:2147, pkt 47).

55 W tym kontekście należy zbadać, czy ograniczenia nałożone w związku z tym przez normy będące przedmiotem postępowania głównego poprzestają na tym, co jest niezbędne do zapewnienia realizacji uzasadnionych celów (wyroki: z dnia 18 lipca 2006 r., Meca-Medina i Majcen/Komisja, C-519/04 P, EU:C:2006:492, pkt 47; z dnia 18 lipca 2013 r., Consiglio Nazionale dei Geologi, C-136/12, EU:C:2013:489, pkt 54; a także z dnia 4 września 2014 r., API i in., od C-184/13 do C-187/13, C-194/13, C-195/13 i C-208/13, EU:C:2014:2147, pkt 48).

56 Jednakże, uwzględniając akta sprawy, którymi dysponuje Trybunał, nie jest on w stanie dokonać oceny, czy przepisy takie jak będące przedmiotem postępowania głównego, które nie zezwalają adwokatowi i jego klientowi na uzgodnienie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna kwota określona w rozporządzeniu przyjętym przez organizację zawodową adwokatów, jak jest naczelna rada adwokacka, mogą być uznane za niezbędne do realizacji uzasadnionego celu.

57 Do sądu odsyłającego należy dokonanie oceny z uwzględnieniem ogólnego kontekstu, w jakim rozporządzenie naczelnej rady adwokackiej zostało przyjęte lub wywołuje skutki, czy w świetle wszystkich mających znaczenie informacji, jakimi sąd ten dysponuje, normy nakładające ograniczenia będące przedmiotem postępowania głównego mogą być uznane za niezbędne do realizacji tego celu.

58 Uwzględniając powyższe uwagi, na pytania od pierwszego do trzeciego należy odpowiedzieć, że art. 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE należy interpretować w ten sposób, że przepisy krajowe takie jak będące przedmiotem postępowania głównego, które po pierwsze nie zezwalają adwokatowi i jego klientowi na uzgodnienie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna kwota określona w rozporządzeniu przyjętym przez organizację zawodową adwokatów, jak jest naczelna rada adwokacka, pod rygorem wszczęcia wobec tego adwokata postępowania dyscyplinarnego, a po drugie, nie zezwalają sądowi na zasądzenie zwrotu wynagrodzenia w kwocie niższej od tej kwoty minimalnej, mogą ograniczać konkurencję na rynku wewnętrznym w rozumieniu art. 101 ust. 1 TFUE. Do sądu odsyłającego należy zbadać, czy takie przepisy krajowe w świetle ich konkretnych zasad stosowania odpowiadają rzeczywiście uzasadnionym celom i czy nałożone w ten sposób ograniczenia poprzestają na tym, co jest niezbędne do zapewnienia realizacji tych uzasadnionych celów.

W przedmiocie pytań piątego i szóstego

59 W swych pytaniach piątym i szóstym sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE oraz dyrektywą 77/249, należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on obowiązywaniu przepisów krajowych takich jak będące przedmiotem postępowania głównego, na mocy których sąd krajowy zasądza zwrot wynagrodzenia adwokata na rzecz osób prawnych i niezależnych przedsiębiorców, jeżeli byli oni reprezentowani przez doradcę prawnego.

60 W tym zakresie wystarczy stwierdzić, że nie można uznać, iż rzeczone przepisy zmuszają lub faworyzują zawieranie porozumień sprzecznych z art. 101 TFUE lub wzmacniają skutki takich porozumień.

61 W rezultacie art. 101 ust. 1 TFUE nie sprzeciwia się obowiązywaniu przepisów krajowych takich jak będące przedmiotem postępowania głównego, na mocy których sąd krajowy zasądza zwrot wynagrodzenia adwokata na rzecz osób prawnych i niezależnych przedsiębiorców, jeżeli

byli oni reprezentowani przez doradcę prawnego.

62 Ponadto w zakresie, w jakim dyrektywa 77/249 nie zawiera żadnego przepisu regulującego zwrot wynagrodzenia podmiotów świadczących usługi prawne na mocy orzeczenia sądu, należy uznać, że rzeczony przepisy krajowe nie są równie objęte zakresem stosowania dyrektywy 77/249.

63 W świetle powyższych uwag na pytania piąte i szóste należy odpowiedzieć, że art. 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE oraz dyrektywą 77/249, należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwia się on obowiązywaniu przepisów krajowych takich jak b) d) ce przedmiotem postępowania gównego, na mocy których sąd krajowy zasądza zwrot wynagrodzenia adwokata na rzecz osób prawnych i niezależnych przedsiębiorców, jeżeli byli oni reprezentowani przez doradcę prawnego.

W przedmiocie pytania siódmego

64 W swym siódmym pytaniu sąd odsyłający dąży do ustalenia, czy dyrektywą 2006/112 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się ona obowiązywaniu przepisów krajowych, takich jak b) d) ce przedmiotem postępowania gównego, na mocy których VAT stanowi część wynagrodzenia zarejestrowanych adwokatów, powodując, że wynagrodzenia te podlegają podwójnemu opodatkowaniu z tytułu VAT.

65 Zgodnie z art. 78 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2006/112 podstawa opodatkowania obejmuje w szczególności podatki, cła, opłaty i inne należności, z wyjątkiem samego VAT.

66 W tym względzie należy zauważyć, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału zasada neutralności podatkowej, na której zasadza się wspólny system podatku VAT, sprzeciwia się, aby opodatkowanie działalności zawodowej podatnika prowadziło do podwójnego opodatkowania (zob. podobnie wyroki: z dnia 23 kwietnia 2009 r., Puffer, C-460/07, EU:C:2009:254, pkt 46; z dnia 22 marca 2012 r., Kub, C-153/11, EU:C:2012:163, pkt 42).

67 W niniejszym przypadku w zakresie, w jakim sąd odsyłający stwierdził we wniosku o wydanie orzeczenia w sprawie C-427/16, że przepisy krajowe b) d) ce przedmiotem postępowania gównego prowadzą do podwójnego opodatkowania wynagrodzenia adwokata z tytułu VAT, takie przepisy nie są zgodne z art. 78 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2006/112 ani z zasadą neutralności podatkowej, na której zasadza się wspólny system podatku VAT.

68 W tej sytuacji na pytanie siódme należy odpowiedzieć, że art. 78 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2006/112 należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on obowiązywaniu przepisów krajowych, takich jak b) d) ce przedmiotem postępowania gównego, na mocy których VAT stanowi część wynagrodzenia zarejestrowanych adwokatów, jeżeli powoduje to, że wynagrodzenia te podlegają podwójnemu opodatkowaniu z tytułu VAT.

W przedmiocie kosztów

69 Dla stron w postępowaniach gównych niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniach gównych, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 101 ust. 1 TFUE w związku z art. 4 ust. 3 TUE należy interpretować w ten sposób, że przepisy krajowe takie jak b) d) ce przedmiotem postępowania gównego, które po pierwsze nie zezwalają adwokatowi i jego klientowi na uzgodnienie wynagrodzenia w kwocie niższej niż minimalna kwota określona w rozporządzeniu przyjętym przez**

organizacji? zawodow? adwokatów, jak? jest Vissh advokatski savet (naczelná rada adwokacká, Bu?garia), pod rygorem wszcz?cia wobec tego adwokata post?powania dyscyplinarnego, a po drugie, nie zezwalaj? s?dowi na zas?dzenie zwrotu wynagrodzenia w kwocie ni?szej od tej kwoty minimalnej, mog? ogranicza? konkurencj? na rynku wewn?trznym w rozumieniu art. 101 ust. 1 TFUE. Do s?du odsy?aj?cego nale?y zbadanie, czy takie przepisy krajowe w ?wietle ich konkretnych zasad stosowania odpowiadaj? rzeczywi?cie uzasadnionym celom i czy na?o?one w ten sposób ograniczenia poprzestaj? na tym, co jest niezb?dne do zapewnienia realizacji tych uzasadnionych celów.

2) Artyku? 101 ust. 1 TFUE w zwi?zku z art. 4 ust. 3 TUE oraz dyrektyw? Rady 77/249/EWG z dnia 22 marca 1977 r. maj?c? na celu u?atwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody ?wiadczenia us?ug, nale?y interpretowa? w ten sposób, ?e nie sprzeciwia si? on obowi?zywaniu przepisów krajowych takich jak b?d?ce przedmiotem post?powania g?ównego, na mocy których s?d krajowy zas?dza zwrot wynagrodzenia adwokata na rzecz osób prawnych i niezale?nych przedsi?biorców, je?eli byli oni reprezentowani przez doradc? prawnego.

3) Artyku? 78 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od warto?ci dodanej nale?y interpretowa? w ten sposób, ?e sprzeciwia si? on obowi?zywaniu przepisów krajowych, takich jak b?d?ce przedmiotem post?powania g?ównego, na mocy których podatek od warto?ci dodanej stanowi cz??? wynagrodzenia zarejestrowanych adwokatów, je?eli powoduje to, ?e wynagrodzenia te podlegaj? podwójnemu opodatkowaniu z tytu?u podatku od warto?ci dodanej.

Podpisy

* J?zyk post?powania: bu?garski.